

29. Yeremiiv M. Za lashtunkamy Tsentralnoi Rady // Ukrainskyi istoryk. – 1991. – №1–4.

30. Krakh hermanskoi okkupatsyy na Ukrainy (Po materyalakh okkupantov). – M., 1936.

31. Lypynskyi V. Z epistolarnoi spadshchyny. – K., 1996.

32. Lypynskyi V. Lysty do brativ–khlіborobiv. – Niu–York, 1954.

33. Lypynskyi V. Memorial do Ukrainskoho [Informatsiinoho] Komitetu pro nashe stanovyshe suproty napruzhenoi politychnoi sytuatsii v Yevropi (Hruden 1912 r.) // Osobystyi sait P. Hai–Nyzhnyka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1912\(12\).lypynskyi.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1912(12).lypynskyi.php).

34. Lypynskyi V. K. Narys prohramy Ukrainskoi demokratychnoi khlіborobskoi partii // Materialy do prohramy. Vydannia Ukrainskoi demokratychnoi partii – Lubny, 1917.

35. Lypynskyi V. Povne zibrannia tvoriv arkhiv, studii: Arkhiv. Lystuvannia. – T.I. – Kyiv; Filadelfia, 2003.

36. Lysiak–Rudnytskyi I. Istorychni ese. – T.2. – K., 1994.

37. Mirchuk P. Ukrainska derzhavnist 1917–1920. – Filadelfia, 1967.

38. Narys prohramy Ukrainskoi Demokratychnoi Khlіborobskoi partii // Ukrainski politychni partii kintsia XIX – pochatku XX st. Prohramovi i dovidkovi materialy. – K., 1993.

39. Nova Rada. – 1918. – 14 travnia.

40. Politychna istoria Ukrainy: Posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv. – K., 2001.

41. Pravoberezhets V. [Lypynskyi V.] «Bratia malorossy» // Rada. – 1908. – №221. – 27 veresnia (10 zhovtnia).

42. Svoboda. – 1952. – 26 kvitnia.

43. Skoropadskyi P. Spohady. Kinets 1917 – hruden 1918. – Kyiv; – Filadelfia, 1995.

44. Stakhiv Ye. Ukraina v dobi Dyrektorii. – T.I. – Toronto, 1962.

45. Turchenko F., Zaliska N. Viacheslav Lypynskyi – ideoloh Ukrainskoi demokratychnoi khlіborobskoi partii // Viacheslav Lypynskyi: Istoryko–politolozhna spadshchyna i suchasna Ukraina. – K.; – Filadelfia, 1994.

46. Ukrainski politychni partii kintsia XIX – pochatku XX st.: prohramy i dosvid. Materialy. – K., 1993.

47. Khlіborobska Ukraina. – Zb.1. – Viden, 1920.

48. Khrystiuk P. Zamitky i materialy do istorii Ukrainskoi revoliutsii. 1917–1920 rr. – T. III. – Viden, 1921.

49. TsDAHO Ukrainy. – F.269. – Op.2. – Spr.251.

50. TsDAVO Ukrainy. – F.380. – Op.1. – Spr.4.

51. Tam samo. – F.1064. – Op.2. – Spr.11.

52. Tam samo. – F.3766. – Op.1. – Spr.27.

53. Tam samo. – F.3766. – Op.1. – Spr.42.

54. Chykalenko Ye. Shchodennyk. – T.II. – K., 2004.

55. Shemet S. V. K. Lypynskyi pry hromadskii roboti // Viacheslav Lypynskyi ta yoho doba. – Kn.1. – K., 2010.

56. Shemet S. Do istorii Ukrainskoi Demokratychno–khlіborobskoi partii // Khlіborobska Ukraina. – Zb.1. – Viden, 1920.

57. Shemet S. Mykola Mikhnovskyi (Posmertna zghadka) // Khlіborobska Ukraina. – Kn. V. – Viden, 1924–1925.

58. Shtendera Ya. Zasudzhenyi do rozstrilu. – Lviv: Chervona Kalyna, 1995.

59. Andrijevskij W. Jeszcze kilka uwag i wspomnien o s.p. Wacławie Lipińskim // Biuletyn Polsko–Ukrainski. – Warszawa, 1934. – №10.

60. Gancarz B. «My, szlachta ukrańska...» Zarys zycie i dzialalnosci Wacława Lipińskiego. 1882–1914. – Krakow, 2006.

61. Nowicki J. Wspomnienia starego dzialacza. – Warszawa, 1936.

62. The Political and Social ideas of Vjaceslav Lypynskij // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. IKh. – Num. 3/4. – December 1985.

63. Wierzeiski W. K. Fragmenty z dziejow polskiej mlodziezy akademickiej w Kijowie 1831–1920. – Warszawa, 1936.

Hai–Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

V. Lypynsky and UDKhP in the theory and practice of Ukrainian State formation and political national conservatism (1900–1920)

The role of V. Lypynsky in the formation of the theoretical foundations of modern Ukrainian national conservatism, in the development of self-standing

ideology in the Ukrainian politicum of the early Twentieth century is researched. The activity of the Ukrainian Democratic–Peasant Party during the Central Council, the Hetmanate and the Directorate, its program principles, as well as the role in the political processes of that time by V. Lypynsky, M. Mikhnovsky, D. Dontsov, S. Shemet, was analyzed.

Keywords: Lypynsky, UDKhP, Mikhnovsky, national conservatism, Dontsov, Ukrainian State, Hetmanate, Skoropadsky.

* * *

УДК 329.14+329.15(477)«1992/2012»

Бідочко Л. Я.,

аспірантка кафедри політології,

Національний університет

«Києво–Могилянська академія»

(Україна, Київ), bidocho.lesia@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІВИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: МАТЕРІАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

На початку ХХІ століття українська економіка вийшла з «вільного падіння» 90–х рр., в той же час політичне життя стрясали скандальні дії влади і масові протести, організовані опозицією. Безліч західних і вітчизняних дослідників аналізували соціально–економічну та суспільно–політичну траєкторію розвитку сучасної України; особливо вдалі концептуальні схеми і методологічні інструменти були запропоновані неомарксистами та інституціоналістами. Трендом політичного життя України 2000–х рр. стало різке скорочення електоральної популярності та, відповідно, представленості в органах влади лівих політичних сил, що лише частково можна пояснити через економічні фактори. Для розуміння переформатування українського політикуму в новому столітті необхідно залучити в наш аналіз поняття «агентність» та «клас». Ті соціальні групи, які виникли в результаті ринкових перетворень, увійшли в українську політику в кінці 1990 – початку 2000–х рр. і поступово відсунули «старих лівих» на другорядні позиції, а згодом і зовсім витіснили їх. Український кейс підтверджує теоретичні припущення про зростання ролі структурних та надструктурних факторів в житті (пост)індустріальних суспільств.

Ключові слова: культурний матеріалізм, політика України, економіка, ліві, КПУ, СПУ, вибори, протести, націоналізм, клас, агентність, велика буржуазія, приватизація.

Вивчення української сучасності, що постає на перетині політології, історії, соціології та політекономії, є сповненим складнощів методологічного та соціокультурного характеру, але потенційно надзвичайно продуктивним напрямом наукових студій. Тільки з'ясувавши, що на цьому історичному етапі міститься в соціальній реальності під ярликами «демократії», «парламентаризму», «євроінтеграції», «вільного ринку», можна виявити переваги й недоліки нинішнього стану речей та виробити дієву «дорожню карту» шляху до справжнього народовладдя, прозорості та підзвітності політикуму, підвищення міжнародного авторитету нашої держави, модернізації народного господарства. Перераховані цінності поділяє абсолютна більшість громадян України, отже, їхнє фактичне здійснення сприятиме збереженню цілісності України та реінтеграції тимчасово невідконтрольних територій. Ми переконані в тому, що сама по собі наукова рефлексія неспроможна змінити соціум, адже матеріальний базис зумовлює дискурс, та без наукового аналізу політична діяльність ніколи не досягає задовільного рівня прогресивності й суспільної корисності. Водночас без наукового аналізу неможлива корекція політичної діяльності у бік прогресивності й суспільної корисності.

Коли на зламі століть Україну потрясли політичні скандали, на Заході ширилося усвідомлення того, наскільки пострадянський простір не відповідає

канонам начебто прищеплених там протягом 1990–х рр. «демократії» та «ринку». Це сприяло занепаду популярності транзитологічних теорій, які в попередньому десятилітті панували в науковому поясненні суспільної еволюції на руїнах СРСР, та у низці нових, більш адекватних, нюансованих і критичних. Тут варто виділити концептуальні підходи С. Левицького та Л. Вея [1], К. Ціммер [2], Д. Лейна [3], Г. ван Зона [4], А. Свейна [5], Л. Шеллі [6], Л. Кінга [7, с. 307–327], Б. Грешковіца [8], М. Міянга та Я. Драгокупіла [9], Й. Бьорьоца [10], С. Кларка [11], М. Апчерча [12], Р. Дзарасова [13], а також праці українських дослідників Ю. Юрченко [14], О. Ляха [5, с. 78–96], В. Міхненка [7, с. 351–378], З. Поповича [15] та Д. Горбача [16]. Теоретичні підходи, за допомогою яких соціальна наука аналізувала українську дійсність на початку ХХІ ст., належали до таких напрямків, як неокласична соціологія, інституціоналізм, світ–системний аналіз та неомарксизм.

Як зауважив політолог Ю. Дергунов, теорії наступного покоління можуть постати на ґрунті кращих досягнень немарксистських і марксистських теорій залежності [17, с. 51]. В умовах розмаїття емпіричних даних та концептуальних підходів майбутнє належить теоретичному синтезу, який спиратиметься на чіткі загальнонаукові методологічні засади. В останньому відношенні видається привабливим культурний матеріалізм, широко знаний на Заході, але практично не відомий в Україні [18]. Релевантність його концептуально–методологічного апарату для опису сучасного суспільства, що переживає значні трансформації, ми спробуємо перевірити на кейсі розвитку лівих політичних партій в Україні на початку ХХ ст. Ми розглядатимемо т. зв. «старих лівих», що представлені в українському парламенті – Комуністичну партію України, Соціалістичну партію України, Селянську партію України, Прогресивну соціалістичну партію України. Соціал–демократична партія України (об'єднана) активно використовувала ліву риторіку та символіку, але беззаперечний олігархічний характер походження цієї партії не дозволяє зарахувати її навіть до найпоміркованішого флангу лівиці [19]. Організації «нових лівих», попри кращий теоретичний рівень та окремі практичні успіхи (акція «Збережи старий Київ», Всеукраїнської акції протесту проти комерціалізації освіти початку 2010–х років тощо), не змогли перерости рівень мікрогруп та зайнятися політикою загальнонаціонального масштабу [20, с. 191–193].

Спад виробництва тривав в Україні до 1999 р. включно, тоді як обвальне падіння реальних зарплат відбулося протягом 1990–1993 рр. – зменшення на вражаючі 92% [16, с. 178]. Починаючи з 1994 р. середня реальна зарплата поступово зростала, що, втім, на фоні попереднього «шоку без терапії» було маловідчутним. У 2000 р. вперше за роки незалежності було зафіксовано зростання національного ВВП. Цей тренд тривав декілька років, при чому у 2004 р. темп зростання ВВП України (12,1%) був вищий, ніж у КНР, США, ФРН, та максимальним серед постсоціалістичних держав. Швидкість і глибину відновлення української економіки не варто перебільшувати: політична криза кінця 2004 р. призвела до зниження приросту ВВП до 2,7% у 2005 р.; у 2006–2008 рр. темпи зростання дещо випереджали

середньосвітові, але станом на 2008 р. обсяг вітчизняної економіки досяг тільки 81,29% від рівня 1991 року (в постійних цінах у USD 2010 р.) [21].

Таблиця 1

ВВП України у 1992–2012 рр.

Роки	Середнє річне зростання, %
1992–1993	–11,95
1994–1997	–12,2
1998–1999	–1,05
2000–2001	+7,55
2002–2004	+9,67
2005–2006	+5,10
2007–2008	+5,19
2009–2010	–5,61
2011–2012	+2,86

Таблиця 2

Темпи зростання світового ВВП

Роки	Середнє річне зростання, %
2000–2001	+3,20
2002–2004	+3,27
2005–2006	+4,16
2007–2008	+3,07
2009–2010	+1,25
2011–2012	+2,85

Зростання національної економіки спричинило поєднання кількох факторів:

1) завершення структурної перебудови 1990–х рр. – формування класів, створення нових державних та господарських інституцій, накопичення первісного капіталу, встановлення нових економічних зв'язків усередині та за межами країни;

2) сприятлива кон'юнктура на світовому ринку металів, хімікатів, зерна, олії та інших груп експортних товарів [16, с. 179];

3) сприятлива кон'юнктура на ринку грошей (наявність відносно стабільної національної валюти у поєднанні з її девальвацією після російського дефолту 1998 р.) тамонетаристська політика уряду [5, с. 82];

4) політика центральної влади, спрямована на піднесення купівельної спроможності населення;

5) переорієнтація вітчизняної великої буржуазії на промислове виробництво [5, с. 9].

У 1999 р. «старі ліві» досягли піку електоральних успіхів, коли кандидати–лідери 3 лівих партій сукупно випередили чинного голову державив 1 турі президентських виборів. Починаючи з парламентських виборів 2002 р. «старі ліві» отримували з кожним разом менше голосів та скорочували свою присутність у Верховній Раді [22]. При цьому скорочення «політичної ваги» лівих у 2000–х рр. відбувалося швидшими темпами, ніж її зростання в 1990–х рр. Економічна стабілізація та поступове збільшення доходів домогосподарств, безумовно, відвернула у лівій опозиції частину їхнього

Таблиця 3

Представленість лівих партій у ВРУ (частка депутатських мандатів)

	1994	1998 (списки)	1998 (округи)	1999 (1 тур)	1999 (2 тур)	2002 (списки)	2002 (округи)	2006	2007	2012 (списки)	2012 (округи)
КПУ	24,3%	37,3%	16,8%	22,2%	37,8%	26,2%	2,7%	4,7%	6%	14,2%	–
СПУ	3,7%	12,9%	2,3%	11,3%	–	8,9%	0,9%	7,3%	–	–	–
СелПУ	4,7%			–	–	–	–	–	–	–	–
ПСПУ	–	6,2%	0,9%	11%	–	–	–	–	–	–	–
Всі ліві	32,6%	56,4%	20,0%	44,5%	37,8%	35,1%	3,6%	11%	6%	14,2%	0%
Загалом	32,6%	38,4%		44,5%	37,8%	19,3%		11%	6%	7,1%	

електорату, який своїм голосуванням тепер немовби схвалював соціально-економічну політику виконавчої влади. Урядовці намагалися конвертувати економічне зростання, що відбулося в їхню каденцію, в політичний капітал для себе та своїх партій. У політичній агітації та масовому сприйнятті політичного життя сформувався шаблон на кшталт «Ющенко/Тимошенко/Янукович тощо підвищував зарплати/пенсії/соціальні виплати». Проте зростання ВВП і реальних доходів населення не є достатньою умовою для зменшення електоральної підтримки політичної опозиції – ані теоретично, ані конкретно-історично. Україна мала найвищі за роки незалежності темпи зростання ВВП саме за 2-ї каденції Л. Кучми (листопад 1999 – січень 2005 рр.) [21], але на загальнонаціональних виборах 2002 та 2004 рр. кращі результати демонстрували не провладні кандидати/політичні сили, а опозиційні [22] – тільки-но не від лівої, а від праволіберальної (з елементами соціал-популізму), націонал-демократичної опозиції. Можна говорити про те, що у 2000-х рр. виборець частіше віддавав перевагу капіталістичному курсу розвитку країни, ніж виборець 1990-х рр. – це було проекцією стабілізації та поступового відновлення інфраструктурних показників у сферу політичного життя. Середньостатистичний виборець з кожним роком отримував дещо вищий дохід, що з більшою вірогідністю, ніж у роки зменшення реальних доходів, затримок зарплати, нестабільності національної валюти, схилився його до схвалення ринкових відносин. Реальна середня зарплата повернулася до рівня 1991 р. у 2003 р., а останнього «достагфляційного» 1990 р. – у 2008 р., який стане останнім роком економічного буму [16, с. 178]. Іншими словами, зростання 2000-х рр. лише наближало пересічного громадянина до рівня життя пізнього СРСР і тільки насамакінцець «наздогнало» його. Однак на рівні прагматичного розуміння політичного процесу виборцем продовження такого зростання в рамках сформованого після 1991 р. ладу виглядало набагато більш реалістичним, ніж повернення назад до радянського ладу (КПУ, ПСПУ) чи перехід України на туманний «третій шлях» (СПУ). Але в рамках ринкової економіки та парламентської демократії виборець волів бачити при владі когось іншого, ніж вкрай корумповану чинну «еліту».

З таб.3 можна побачити, що спад електоральної підтримки «старих лівих» розпочався не в 2002 р.,

коли це вже однозначно можна пояснювати впливом інфраструктурних змін, тобто економічного зростання, а раніше – через 2 тижні після їхнього найвищого успіху, досягнутого в 1 турі президентських виборів 31 жовтня 1999 р., а саме в 2 турі тих виборів. Матеріальне стимулювання електорату мало місце у вигляді виплат заборгованостей по зарплатам, які в 1999 р. сягнули апогею, і підвищення пенсій перед виборами, але це радше могло вплинути на результати 1 туру [23, с. 162]. Звісно, двораундові вибори голови держави мають свої особливості: у 2 турі голосують не тільки (і не стільки) «за», як «проти», іншими словами – обирають «менше з двох зол». Голос, відданий 14 листопада 1999 р. за Л. Кучму, зовсім не обов'язково мав у своєму підґрунті схвалення політики чинного президента або ринкових перетворень, а міг впливати з недовіри/або неприязні до ретроградної, русофільської програми та неосталіністської риторики іншого кандидата – лідера КПУ П. Симоненка. Перемога Л. Кучми у 2 турі має низку пояснень, які можна віднайти як у площині структури, так і надструктури, але ми хочемо насамперед звернути увагу на те, що один з найбільших приростів голосів між турами чинному президентові дала Донецька обл. – традиційно електоральний форпост КПУ [22]. У 1 турі (явка – 66%) Л. Кучма отримав тут 778 104 голосів (32%), програвши П. Симоненкові (39,4%), тоді як у 2 турі (явка – 78,9%) – 1 557 340 голосів (52,5%), випередивши конкурента (41,23%). У сусідній Луганській обл. П. Симоненко переміг Л. Кучму в обох турах (47,2% / 28,6%; 53,9% / 40,7%) [24, с. 303, 310]. Така істотна різниця в електоральній поведінці надзвичайно схожих як за своїми соціально-економічними і етнонаціональними характеристиками, так і за результатами голосувань минулих років регіонів може бути пояснена, якщо залучити ще один структурний чинник – клас, узятий в його агентному прояві. Велика буржуазія, одним з головних осередків формування якої в Україні в 1990-х рр. стала Донецька обл. (разом із Дніпропетровською та Києвом), активно допомагала чинному президенту переобратися, щоб втримати свою класову владу та її основу – власність на засоби виробництва й доступ до корупційної ренти. Донецька фракція великої буржуазії активно застосувала всі можливі засоби для перемоги тут у 2 турі Л. Кучми [14, с. 112] – це і т. зв. «адмінресурс» (тобто активний вплив «згори-вниз» у вигляді неформальної агітації,

тиску, підкупу через неопатримоніальні мережі, базисом яких були великі промислові підприємства), і прями фальсифікації, зафіксовані ОБСЄ [5, с. 74; 25]. На сусідню Луганську обл. впливи донецької великої буржуазії розповсюджувалися менше – це і зумовило різницю в результатах голосування. Аналогічно «парадоксальні» результати 2 туру були зафіксовані в Сумській обл., де посаду голови ОДА займав колишній губернатор Донецчини В. Щербань [5, с. 74; 25].

Вище ми говорили про завершення структурної перебудови 1990–х рр., під цим маючи на увазі остаточне ствердження класового поділу українського суспільства та капіталістичного способу виробництва. Але всередині трансформованого соціуму тривала інтенсивна боротьба за інфраструктурні блага, структурні переваги та надструктурну гегемонію – як всередині окремих класів, так і між класами. На зламі століть в Україні відбувалося утвердження класової влади великої буржуазії, вже здобутої в економіці протягом 1990–х рр., у сфері політичного життя, що в свою чергу мало відкрити для неї можливість подальшого накопичення капіталу та ще більшого закорінення на «політичному Олімпі». При цьому рамки демократії західного зразка зберігалися; значною мірою це пояснюється фінансовою залежністю від Західної Європи, США та міжнародних інституцій [1, с. 62], а також зміною структури українського експорту [26], хоча, звісно, вплив мали й власні шукання нових політичних, економічних та ідейних форм, розпочаті ще за доби «розвинутого соціалізму» [27, с. 167], однак глибину й широту лібералізації та демократизації привілейованих класів не варто перебільшувати – соціологічні дослідження радше свідчать про протилежне [28, с. 183–223].

Отже, в рамках позірною народовладдя над діями політичних акторів (виборців і політиків) встановлювала вплив і контроль велика буржуазія. Після успішного «донецького експерименту» з видозмінення в потрібний бік електоральної поведінки в 1999 р. наступним кроком стало підпорядкування ВРУ перебраному президентові – т.зв. «оксамитова революція» 20–21 січня 2000 р., коли О. Ткаченко (СелПУ) та А. Мартинюк (КПУ) було усунуто від керівництва парламентом [19]. Вже в квітні 2000 р. за ініціативою Л. Кучми було проведено всеукраїнський референдум, що мав перевести персоніфіковані зміни у баланс президентсько–парламентської республіки в інституційну площину. Завдяки контролю над ЗМІ, амбівалентності формулювань та низькому рівні масової політичної культури Л. Кучма без труднощів отримав схвалення виборців. Програш у парламентському та легальному полях, що відбувся на фоні застосування виконавчою владою у політичній боротьбі брутальних і нелегальних інструментів, підштовхує ліву опозицію в 2001–2002 рр. досягти порозуміння з ліберальною опозицією (Блок Юлії Тимошенко, згодом – і «Наша Україна») і перейти до рішучіших контрдій, зокрема організації вуличних протестів («Україна без Кучми», «Повстань, Україно!»). Президент та союзна йому велика буржуазія роблять ставку на перемогу на парламентських виборах пропрезидентської політсили – блоку «За єдину Україну!». Донецька фракція великої буржуазії знову забезпечує рекордні результати в Донецькій та Сумській обл. [5, с. 75]. Але попри економічне зростання, яке уряд записував на свій

рахунок, і тотальне домінування провладного дискурсу в ЗМІ [29, с. 17–42] опозиційні партії та блоки (ліві – КПУ, СПУ, праволіберали – Наша Україна, БЮТ) взяли 76% депутатських місць за результатами голосування в багатомандатному виборчому окрузі [22]. Утім, завдяки мажоритарщикам у Верховній Раді України IV скликання було сформовано пропрезидентську більшість.

Хоч і неповна, але перемога на парламентських виборах 2002 р. дозволила правлячим колам зробити такий крок – протягом 2003–2004 рр. відбулася приватизація підприємств великої промисловості, передусім в експортоорієнтованих металургійній та хімічній галузях, прибутковість яких в умовах тогочасної зовнішньоринкової кон'юнктури різко зросла [14, с. 115–116]. Від участі в приватизаційному процесі явним чином було усунуто західний капітал, що у купі з різноплановими проявами авторитарних тенденцій режиму та «кольчужним скандалом» вкрай посилює недовolenня США та ЄС правлячими колами України та підвищило рівень підтримки, який вони надавали праволіберальній опозиції [30, с. 114].

Консолідація пострадянської неонеменклатури та великої буржуазії, які тяжіли до злиття в єдину соціальну страту, олігархію (красномовно вказує на це той факт, що одним з найбагатших людей України та бенефіціаром приватизації великої промисловості був В. Пінчук – зять Л. Кучми), привела до спроби сформувати в Україні «історичний блок» (у Грамшівському сенсі [14, с. 51]), тобто забезпечити схвалення чинного ладу – насамперед з боку найчисельнішого класу, найманих працівників. Такий компроміс досягається за допомогою як матеріального, так і ідеологічного інструментарію, застосованого у пропорціях, що варіюються залежно від поточних умов. Хоч на початку 2000–х р. режим Л. Кучми намагався виробити дієвий ідеологічний національний консенсус (напр., активізація державної політики пам'яті в 70–у річницю голоду 1932–1933 рр.), але в умовах етнопатрістичної гетерогенності населення та економічного зростання значно простіше було застосувати механізми перерозподілу суспільного додаткового продукту. Непривілейовані класи відтепер отримували дещо більшу кількість суспільних благ, що, за задумом, мало забезпечити їхню політичну, соціальну та економічну лояльність (з іншого боку, зарплати найманих працівників не мали зростати надмірно, адже саме їх низький рівень забезпечував конкурентоздатність української промислової продукції на зовнішніх ринках [12, с. 126]). Протягом 2000–2004 рр. зросла середня реальна заробітна плата (з 34,3% до 58,1% від рівня 1991 р.), частка заробітної плати у ВВП (з 42,3% до 46,6%), витрати державного бюджету на освіту (з 4,2% до 5,3% ВВП) [31, с. 137]. Однак здійснення цієї політики мало неочікувані наслідки, які не дозволили досягти оформлення «історичного блоку» під квазі–соціал–демократичними гаслами «держави загального добробуту».

По–перше, підвищення соціальних стандартів для широких мас населення вимагало значного збільшення бюджетних витрат і відповідно кращого наповнення бюджету в умовах перебування значної частини української економіки «в тіні» (у 2004 р. – близько 28% ВВП, за оцінками німецького економіста Ф. Шнайдера [31]). Але велика буржуазія ще в умовах ослаблення

державного апарату 1990–х років перетворила ухилення від сплати податків на одне з головних джерел первісного накопичення капіталу та швидко вийшла в цьому на транснаціональний рівень, навчившись користуватися офшорними зонами; тепер, в умовах власного політичного панування, велика буржуазія не збиралася змінювати свої практики й позбавлятися частини доданої вартості [14, с. 42, 93]. Із наближенням президентських виборів 2004 р. податковий тягар було перекладено на дрібних підприємців і самозайнятих (ці соціальні страти складала близько 12,5% економічно активного населення України) [32, с. 135]. Але це спричинило політичну мобілізацію середньої та дрібної буржуазії, зростання в її середовищі антивладних настроїв та підтримки опозиційних сил. Зрозуміло, що бізнес переважно обирав орієнтацією не на ліву опозицію, а на праволібералів.

По-друге, економічне зростання початку 2000–х рр. мало в своєму підґрунті зростання цін та попиту на вітчизняні метал і хімікати, тобто продукцію тих галузей промисловості, виробничий цикл яких було зосереджено переважно на південному сході України. У цих регіонах України зростання реальних доходів населення відбувалося значно швидшими темпами, ніж в інших. Про це пише британський політолог М. Бойцун: «Одноєю з найочевидніших нерівностей була дедалі різкіша регіональна диференціація зарплат. У жовтні 2004 року середня місячна зарплата в східних Донецькій, Дніпропетровській і Запорізькій областях перевищувала 700 грн., тоді як у західних Тернопільській, Рівненській і Хмельницькій областях вона була ледь більше 400 грн. <...> залишало серед населення сильне враження нерівного ставлення та нерівного розподілу плодів економічного відновлення» [32, с. 136]. Отже, експортно–сировинний характер економічного відновлення спричинив посилення регіональної поляризації та зростання націоналістичних настроїв. Зазначимо, що зменшення соціальної напруги в індустріальних регіонах України підточувало соціальну базу КПУ – «перетікання» її електорату під крило олігархічного табору («За єдину Україну», згодом – «Партія регіонів») стане характерною рисою політичного життя 2000–х рр. [5, с. 39].

Політологиня Ю. Юрченко цілком справедливо зауважує, що велика буржуазія (олігархат, «клани») не є однорідною; цей молодий клас роздирає внутрішня боротьба – конкуренція за засоби виробництва, доступ до корупційної ренти та важелі політичного впливу [14, с. 30]. За позірним компромісом початку 2000–х років приховувався поділ на більш та менш впливові фракції великої буржуазії, які змагалися між собою. Так, серед «дніпропетровських» кращі позиції посідала «Interpipe Group» В. Пінчука, а серед «донецьких» – «System Capital Management» Р. Ахметова, тоді як «Приват» І. Коломойського та «Індустріальний союз Донбасу» С. Тарути – дещо гірші. Останні були частиною кучмістської системи олігархату, але отримували меншу частину того «пирога», який американський географ Д. Гарві влучно назвав «накопиченням через позбавлення» («accumulation by dispossession») – зокрема, це можна побачити за результатами «великої приватизації» 2003–2004 рр. Ці фракції великої буржуазії відкрито не поривали з режимом Л. Кучми, але водночас

підтримували зв'язки з праволіберальною опозицією, у тому числі фінансували її політичну діяльність. Це мало забезпечити олігархам «другого рангу» вихід на перші позиції у випадку політичної перемоги опозиціонерів [14, с. 112–118].

У протестній активності початку 2000–х рр. ліві партії за визначенням мали би спиратися на різні страти пролетаріату, але реальність продемонструвала, що політична активність цієї частини українського суспільства є доволі низькою. Занепад класичних форм робітничого руху, профспілок та старих лівих партій є довготривалою загальносвітовою тенденцією, коріння якої можна відшукати в економічній кризі початку 1970–х рр. та «консервативному повороті» кінця того ж десятиліття [33, с. 202–205]. У соцтаборі спалах робітничої активності (в Україні його найяскравішим прикладом був шахтарський рух кінця 1980–х – 1990–х рр.) змінився атомізацією праці в умовах капіталізму [5, с. 65–68]. Важко не погодитися з думкою американського соціолога–аналітичного марксиста В. Чіббера, що в силу низки структурних особливостей капіталістичної економіки висока класова організованість і свідомість найманих працівників є радше виключенням, ніж правилом [34]. Додамо від себе: тим паче в умовах краху радянського державно–соціалістичного проекту, в якому пролетарі були позбавлені політичної суб'єктності. Треба відзначити, ще одну структурну особливість, притаманну Україні та іншим пострадянським країнам. Йдеться про наявність двох паралельних профспілкових «вертикалей»: офіційно–угодовських жовтих профспілок (ФПУ) та «незалежних», «бойових» профспілок (КВПУ). Ці два різновиди профспілок уособлюють дві можливих за ринкових умов стратегії найманих робітників – відповідно індивідуалістичну та колективістську. Збереження за ФПУ величезної матеріальної бази дозволяло їй ефективно виконувати роль «приводного паса» правлячого режиму та утримувати робітничий клас від самоорганізації та подальшої партикулярної політизації [35, с. 614–618].

У таких умовах «старі ліві» втягнулися на початку ХХІ ст. в політичну боротьбу, де також брали участь олігархи, праволіберальні й націоналістичні політики. На той момент ліві партії мали солідну політичну вагу, але все ж таки відгравали вже другорядні ролі. Зрештою під час «Помаранчевої революції» 2004 р. вони опинилися «по різні боки барикад»: СПУ, залишаючись вірною логіці боротьби проти кучмізму як зрощення владної верхівки та провідних ФПГ, увійшла до «помаранчевого» табору, тоді як КПУ полишила коаліцію з праволібералами, прагнучи в умовах поширення націоналістичних настроїв серед широких мас населення України, зберегти популярність серед власного електорату – іншими словами, щоб не втрачати голоси на користь Партії регіонів, КПУ вступила в альянс з Партією регіонів.

Прийнявши логіку цієї політичної боротьби, ліві партії швидко опинилися в її «охвісті». Нова, «помаранчева» влада приступила до масштабних перетворень, включно з реприватизацією великої промисловості та зняття перешкод для проникнення в країну іноземного капіталу, але не спромоглася «виробити послідовну стратегією та пала жертвою боротьби фракцій капіталістичного класу» [14, с. 99]. Під

час політичної кризи 2006 р. СПУ спробувала зберігати самостійність, лавіруючи між «помаранчевими» і «біло-блакитними» фракціями великої буржуазії, але в умовах поляризації суспільства та поширення націоналістичних настроїв це призвело до дискредитації партії, втрати нею електоральної бази в Центральній Україні, неподолання відсоткового порогу на виборах 2007 р. та подальшого розколу соціалістів. Цей досвід, певно, спонукав КПУ ще міцніше триматися своєї позиції «сателіта» Партії регіонів, аби не вилетіти з великої політики. Фінансова криза 2008 р., від якої Україна постраждала ледь не найбільше в Європі, поновила економічну рецесію, що навіть відобразилося в результатах парламентських виборів 2012 р. (див. таб.4), але на той момент «старі ліві» вже не були спроможні проводити самостійну політику та опиратися неоліберальному курсу уряду.

Отже, матеріалістичний аналіз суспільно-політичного життя України початку ХХІ ст., звісно, дозволяє краще зрозуміти логіку та механізми здійснення політичних процесів. Зміни, що відбулися на зламі століть в інфраструктурі (зокрема, обсяг та зміст ВВП і зовнішньої торгівлі) передбачали певні перетворення як у царині структури, так і надструктури. Але для розуміння того, чому суспільні трансформації відбулися саме цим шляхом, не обійтися без залучення поняття соціальної агентності – тобто свідомої діяльності соціальних груп (наприклад, фракцій великої буржуазії) із здійснення впливу на суспільство в цілому. На нашу думку, для вдосконалення пояснювальної парадигми культурного матеріалізму варто залучити туди елементи грамшанства, які стосуються зазначеної проблематики.

Список використаних джерел

- Levitsky S., Way L. A. The Rise of Competitive Authoritarianism // *Journal of Democracy*. – 2002. – №13 (2). – P.51–66.
- The Making of Regions in Post-Socialist Europe: the Impact of Culture, Economic Structure and Institutions: Case Studies from Poland, Hungary, Romania and Ukraine / ed. by M. Tatur // Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. – 416 p.
- Lane D. Varieties of Capitalism in Post-communist Countries. – Basingstoke: Palgrave, 2006. – 278 p.
- van Zon H. The Rise of Conglomerates in Ukraine: the Donets'k Case // *Big Business and Economic Development Conglomerates and Economic Groups in Developing Countries and Transition Economies under Globalisation* / ed. A. F. Jilberto. – London; New York: Routledge. – P.378–397.
- Re-constructing the Post-Soviet Industrial Region: the Donbas in Transition Region / ed. by A. Swan. – NY: Routledge, 2007. – 192 p.
- Shelley L. Russia and Ukraine: transition or tragedy? // *Menace to society: political criminal collaboration around the world* / ed. by R. Godson. – New Brunswick N.J.: Transaction Publishers, 2003. – P.199–229.
- Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradiction and Complementarities in the European Economy / ed. by B. Hancke, M. Rhodes, M. Thatcher. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 438 p.
- Greshkovits B. Leading sectors and the variety of capitalism in Eastern Europe // *State and Society in Post-Socialist Economies* / ed. by J. Pickles. – Basingstoke: Palgrave, 2009. – P.19–46.
- Myant M., Drahokoupil J. International Integration, Varieties of Capitalism and Resilience to Crisis in Transition Economies // *Europe-Asia Studies*. – №64. – P.1–33.
- Böröcz J. Notes on the geopolitical economy of post-state-socialism // *Socialism Vanquished, Socialism Challenged: Eastern Europe and China, 1989–2009* / ed. by N. Bandelj and D. J. Solinger. – Oxford: Oxford University Press. – P.103–124.
- Clarke S. Globalization and the Uneven Subsumption of Labor Under Capital in Russia // *Global Economy Contested* // ed. by M. Taylor. – London: Routledge, 2008. – P.32–50.
- Upchurch M. Persistent Economic Divergence and Institutional Dysfunction in Post-Communist Economies: An Alternative Synthesis // *Competition & Change*. – 2012. – №16. – P.112–129.
- Dzarasov R. The Conundrum of Russian Capitalism: The Post-Soviet Economy in the World System. – London: Pluto Press, 2013. – 377 p.
- Yurchenko Y. Capitalist bloc formation, transnationalisation of the state and the transnational capitalist class in post-1991 Ukraine. – Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy in International Relations. – University of Sussex, 2013. – 256 p.
- Попович З. Чи був неолібералізм в Україні? // *Спільне: журнал соціальної критики*. – 2014. – Вип.7. – С.165–172.
- Горбач Д. Про три світи, змагання жертв і політекономію // *Спільне: журнал соціальної критики*. – 2014. – Вип.7. – С.173–191.
- Дергунов Ю. Капіталізм із прикметниками // *Спільне: журнал соціальної критики*. – 2014. – Вип.7. – С.38–54.
- Bidochko L. Theoretical Framework and Genesis of Cultural Materialism in Political Studies // *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. – 2016. – Т.186. – С.18–22.
- Чобіт Д. В. Нарцис, або Штрихи до політичного портрету Віктора Медведчука. – К.: Просвіта, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/medv/index.html>.
- Іщенко В. О. Нові ліві як суспільний рух у суспільстві, що трансформується: на прикладі України: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.03. – Київ, 2011. – 260 с.
- The World Bank. GDP (constant 2010 US\$) [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=UA>.
- Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.
- Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2005. – 653 с.
- Вибори Президента України. Інформаційно-аналітичне видання / гол. ред. М. М. Рябець. – К.: Центральна виборча комісія, 2000. – 395 с.
- Мороз навіть запис Мельниченка, де Янукович фальсифікував вибори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/14/3001142/>.
- Pinduck O. Ukraine: foreign trade and industrial restructuring [Electronic resource]. – Retrieved from: http://icps.newagelab.com.ua/pub/files/49/12/INDEUNIS_Trade_UKR.doc.
- Eyal G., Szelényi I., Townsley E. Making Capitalism Without Capitalists: The New Ruling Elites in Eastern Europe. – Brooklyn: Verso Books, 2001. – 281 p.
- Reisinger W., Miller A., Hesli V. Political Values in Russia, Ukraine and Lithuania: Sources and Implications for Democracy // *British Journal of Political Science*. – 1994. – №24. – P.183–223.
- Dyczok M. Do the Media Matter? Focus on Ukraine // *Media, Democracy and Freedom: The Post-communist Experience* / O. Gaman-Golutvina, M. Dyczok (eds). – Bern: Peter Lang, 2009. – P.17–42.
- Wilson A. Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World. – New Haven: Yale University Press, 2005. – 332 p.
- The Influence of the economic crisis on the underground economy in Germany and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcOECD2010.pdf>
- Бойцун М. Стратегія розвитку і режим накопичення: повернення капіталізму до України // *Спільне: журнал соціальної критики*. – 2014. – Вип.7. – С.132–145.
- Vander Linden M. Global Lab our: A Not-so-grand Finale and Perhaps a New Beginning // *Global Lab our Journal*. – 2016. – №7. – P.201–210.
- Chibber V. Rescuing class from the cultural turn [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://catalyst-journal.com/vol11/no1/cultural-turn-vivek-chibber>.
- Kubicek P. Civil Society, Trade Unions and Post-Soviet Democratisation: Evidence from Russia and Ukraine // *Europe-Asia Studies*. – 2002. – №54. – P.603–624.

References

Hungary, Romania and Ukraine / ed. by M. Tatur // Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. – 416 p.

3. Lane D. Varieties of Capitalism in Post-communist Countries. – Basingstoke: Palgrave, 2006. – 278 p.

4. van Zon H. The Rise of Conglomerates in Ukraine: the Donets'k Case // Big Business and Economic Development Conglomerates and Economic Groups in Developing Countries and Transition Economies under Globalisation / ed. A. F. Jilberto. – London; New York: Routledge. – P.378–397.

5. Re-constructing the Post-Soviet Industrial Region: the Donbas in Transition Region / ed. by A. Swan. – NY: Routledge, 2007. – 192 p.

6. Shelley L. Russia and Ukraine: transition or tragedy? // Menace to society: political criminal collaboration around the world / ed. by R. Godson. – New Brunswick N.J.: Transaction Publishers, 2003. – P.199–229.

7. Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradiction and Complementarities in the European Economy / ed. by B. Hancke, M. Rhodes, M. Thatcher. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 438 p.

8. Greshkovits B. Leading sectors and the variety of capitalism in Eastern Europe // State and Society in Post-Socialist Economies / ed. by J. Pickles. – Basingstoke: Palgrave, 2009. – P.19–46.

9. Myant M., Drahokoupil J. International Integration, Varieties of Capitalism and Resilience to Crisis in Transition Economies // Europe-Asia Studies. – №64. – P.1–33.

10. Böröcz J. Notes on the geopolitical economy of post-state-socialism // Socialism Vanquished, Socialism Challenged: Eastern Europe and China, 1989–2009 / ed. by N. Bandelj and D. J. Solinger. – Oxford: Oxford University Press. – P.103–124.

11. Clarke S. Globalization and the Uneven Subsumption of Labour Under Capital in Russia // Global Economy Contested // ed. by M. Taylor. – London: Routledge, 2008. – P.32–50.

12. Upchurch M. Persistent Economic Divergence and Institutional Dysfunction in Post-Communist Economies: An Alternative Synthesis // Competition & Change. – 2012. – №16. – P.112–129.

13. Dzarasov R. The Conundrum of Russian Capitalism: The Post-Soviet Economy in the World System. – London: Pluto Press, 2013. – 377 p.

14. Yurchenko Y. Capitalist bloc formation, transnationalisation of the state and the transnational capitalist class in post-1991 Ukraine. – Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy in International Relations. – University of Sussex, 2013. – 256 p.

15. Popovych Z. Chy buv neoliberalizm v Ukraini? // Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky. – 2014. – Vyp.7. – S.165–172.

16. Gorbach D. Pro try svity, zmagannja zherty i politekonomiju // Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky. – 2014. – Vyp.7. – S.173–191.

17. Dergunov Ju. Kapitalizm iz prykmetykamy // Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky. – 2014. – Vyp.7. – S.38–54.

18. Bidochko L. Theoretical Framework and Genesis of Cultural Materialism in Political Studies // Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky. – 2016. – T.186. – S.18–22.

19. Chobit D. V. Narcys, abo Shtryhy do politychnogo portretu Viktora Medvedchuka. – K.: Prosvita, 2001 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://exlibris.org.ua/medv/index.html>.

20. Ishhenko V. O. Novi livi jak suspil'nyj ruh u suspil'stvi, shho transformujet'sja: na prykladi Ukrainy: dys. ... kand. soc. nauk: 22.00.03. – Kyi'v, 2011. – 260 s.

21. The World Bank. GDP (constant 2010 US\$) [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=UA>.

22. Central'na vyborcha komisija. Oficijnyj veb-server [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.cvk.gov.ua/>.

23. Ukrain's'ke suspil'stvo 1994–2005. Dynamika social'nyh zmin / za red. V. Vorony, M. Shul'gy. – K.: Instytut sociologii' NANU, 2005. – 653 s.

24. Vybery Prezydenta Ukrainy. Informacijno-analityчне vydannja / gol. red. M. M. Rjabec'. – K.: Central'na vyborcha komisija, 2000. – 395 s.

25. Moroz naviv zapys Mel'nychenka, de Janukovyh fal'syfikuvav vybery [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/14/3001142/>.

26. Pinduck O. Ukraine: foreign trade and industrial restructuring [Electronic resource]. – Retrieved from: http://icps.newagelab.com.ua/pub/files/49/12/INDEUNIS_Trade_UKR.doc.

27. Eyal G., Széleányi I., Townsley E. Making Capitalism Without Capitalists: The New Ruling Elites in Eastern Europe. – Brooklyn: Verso Books, 2001. – 281 p.

28. Reisinger W., Miller A., Hesli V. Political Values in Russia, Ukraine and Lithuania: Sources and Implications for Democracy // British Journal of Political Science. – 1994. – №24. – P.183–223.

29. Dyczok M. Do the Media Matter? Focus on Ukraine // Media, Democracy and Freedom: The Post-communist Experience / O. Gaman-Golutvina, M. Dyczok (eds). – Bern: Peter Lang, 2009. – P.17–42.

30. Wilson A. Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World. – New Haven: Yale University Press, 2005. – 332 p.

31. The Influence of the economic crisis on the underground economy in Germany and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcOECD2010.pdf>

32. Bojczun M. Strategija rozvytku i rezhym nakopychennja: povernennja kapitalizmu do Ukrainy // Spil'ne: zhurnal social'no krytyky. – 2014. – Vyp.7. – S.132–145.

33. Vander Linden M. Global Labour: A Not-so-grand Finale and Perhaps a New Beginning // Global Labour Journal. – 2016. – №7. – P.201–210.

34. Chibber V. Rescuing class from the cultural turn [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://catalyst-journal.com/vol1/no1/cultural-turn-vivek-chibber>.

35. Kubicek P. Civil Society, Trade Unions and Post-Soviet Democratization: Evidence from Russia and Ukraine // Europe-Asia Studies. – 2002. – №54. – P.603–624.

Bidochko L. Ya., graduate student of the Department of Political Science, National University of «Kyiv–Mohyla Academy» (Ukraine, Kyiv), bidochko.lesia@gmail.com

Transformations of Ukraine's left parties at the beginning of the 21st century: materialistic analysis

At the beginning of the 21st century, the Ukrainian economy emerged from the «free fall» of the 1990s. At the same time, political life shook the scandalous actions of the authorities and mass protests organized by the opposition. Many Western and domestic researchers analyzed the socio-economic and socio-political trajectory of the development of modern Ukraine; especially successful conceptual schemes and methodological tools have been proposed by neo-Marxists and institutionalists. The trend of political life of Ukraine in the 1920's was a sharp decline in electoral popularity and, consequently, representation in the power bodies of the left-wing political forces, which can only partly be explained by economic factors. To understand the reformatting of Ukrainian politics in the new century, we need to include the concept of «agent» and «class» in our analysis. Those social groups that arose as a result of market transformations entered Ukrainian politics in the late 1990s – early 2000s and gradually pushed the «old left» into secondary positions, and eventually pushed them out. The Ukrainian case confirms the theoretical assumptions about the growth of the role of structural and suprastructural factors in the life (post) of industrial societies.

Keywords: cultural materialism, Ukraine's politics, economy, left, CPU, SPU, elections, protests, nationalism, class, agency, upper bourgeoisie, privatization.

* * *

УДК 32:332

Артишевський А. Е.,
аспірант кафедри політології
та державного управління історичного
факультету, Східноєвропейський
національний університет ім. Лесі Українки
(Україна, Луцьк), edward_a@bigmir.net

Податковий майдан – делегітимація політичної влади

Делегітимація влади як результат її дії – це неприйняття її суспільством як найбільш не відповідної вимогам та викликам суспільно-політичної реальності.

Делегітимація випливає з переконання, що політична влада не адекватно репрезентує суспільні інтереси та цінності в наявній суспільно-політичній ситуації. Коли державні інститути сприймаються як засоби примушення суспільства, а не як засоби його об'єднання [1]. А це, у свою чергу, передбачає делегітимацію, збанкрутіло політичної влади.

Ключові слова: влада, громадянська непокор, держава, делегітимація, коефіцієнт, криза, легітимація, податки.